

Podden "Om Tyranni". Speltid 40 minuter, sida 1

[bakgrundsmusik spelas]

JENNY: Kan en bok på knappt 100 sidor stötta lärare att ta de svåra samtalen och öka kunskapen om hur man kan hantera antidemokratiska uttryck i skolan? Jag heter Jenny Reichwald, och med mig i det här samtalet har jag Sara Törneman och Erik Amnå.

[bakgrundsmusik spelas]

JENNY: Välkomna, Sara och Erik.

ERIK: Tack.

SARA: Tack.

JENNY: Vi har boken *Om tyranni: tjugo lärdomar från det tjugonde århundradet* här på bordet. Den är skriven av den amerikanske historikern och författaren Timothy Snyder efter valet 2016, när valresultatet blev helt annorlunda än alla förväntat sig. Erik Amnå, du är statsvetare med fokus på demokrati. "Historien upprepar sig inte, men den ger lärdomar", skriver Timothy Snyder. Vad menar han med det?

ERIK: Jag tror att han menar att vi har lärt oss för lite av 1900-talets historia. Det finns skäl att stanna upp och se, vad var det som ledde till vad? Vad var det för avgörande ögonblick, för avgörande beslut, för avgörande rörelser som skapades vid vissa kritiska moment, och som blev det vi känner igen som huvudrubrikerna på 1900-talets europeiska historia framför allt. Och det är väl de mekanismerna som är så intressant att han lyfter fram, och som också säger till oss läsare att det är inte kört, utan det finns en öppning, det finns möjligheter. Du har ett val, inte bara de stora ledarna som är till och med demokratiskt valda gör vissa val, utan vi har, var och en utav oss, val som vi kan göra.

Podden "Om Tyranni". Speltid 40 minuter, sida 2

JENNY: Sara Törneman, du är lärare i SO-ämnena på högstadiet i Katarina Norra skola i Stockholm. När du läste *Om tyranni* första gången, minns du vad du tänkte då?

SARA: Min spontana reaktion var att jag vill ge den här boken till så många som möjligt, till mina arbetskamrater, till mina vänner, men att jag vill jobba med den med mina elever också. Både som att man kan läsa delar ur den, och jag tror att vissa skulle självklart kunna läsa hela boken, men det är alltid en tidspress. Men absolut som en grund för ett samtal med mina kollegor om vad vi behöver fokusera på i dagens skola.

JENNY: Erik, som statsvetare pratar du ofta om demokrati och engagemang. Den här boken är uppdelad i tjugo lärdomar, och en av dem är just ta ansvar för hur världen ser ut. Varför skulle du säga att det är viktigt?

ERIK: Just därför att det inte är kört. Oavsett hur dystert det kan se ut och när alla prognoser pekar åt samma håll, så måste vi inse att vi har ett ansvar för hur utvecklingen blir. Och att inte minst demokratin, om vi vårdar den rätt, just ger oss både ansvar och möjligheter att göra någonting. Om vi då har den här insikten om de kritiska valen som ju Snyder lyfter fram så förtjänstfullt.

JENNY: Vad tänker du, Sara?

SARA: Jag tänker på att det är så viktigt, jag som jobbar med unga människor, att ge dem hopp om att det är... att varje ... varenda en av oss är viktig, och också få... En del unga är otroligt engagerade, och andra har gett upp. Men att få dem att förstå att varenda en är viktig, och att vi alla har ett gemensamt ansvar att tillsammans... Men att man kan inte tänka att det ligger på någon annan. Det ligger på mig, det ligger på var och en av oss.

ERIK: Och det gör det ju, tänker jag, så mycket därför att ni har barnen hos er under år som är alldeles avgörande. På högstadiet så vet vi att då avgörs det politiska intresset, om man ska bli intresserad eller om man ska vara ointresserad i princip. Och på gymnasiet så kommer det ett vidare samhällsengagemang och samhällsintresse att utvecklas, så att det är dessutom så att ni ansvarar för dem en viktig del av deras liv under de mest kritiska åren, för att utveckla ett samhällsengagemang med möjligheten ... naturligtvis inte lura dem och intala dem att det är mycket enklare än vad det är. Det är inte försvarbart. Men att ni just påminner dem om det här att vi har ett ansvar, du har ett ansvar, och det finns möjligheter.

SARA: Jag tänker att flera av de lärare som kanske lyssnar just nu jobbar på olika stadier i skolan. Jag jobbar ju på högstadiet. Jag tycker att det är en fantastisk tid, för det är precis som du säger. Mina elever är både öppna och slutna. Men det är så spännande att nå fram, och det tänker jag är vår främsta uppgift. Jag vill att alla ska få med sig kunskaper och lärdomar, men grunden till att bli en demokratisk varelse är vi faktiskt med och skapar tillsammans på högstadiet, skulle jag vilja påstå. Det är så avancerade tankar, blandat med väldigt enkla, barnsliga tankar som man hela tiden måste lyssna på.

JENNY: Med det i åtanke, var det... när du läste den här boken, var det något kapitel som du kände eller något tema som särskilt berörde dig?

SARA: Alltså, det är flera av kapitlen, och det är lite olika hur man förhåller sig till dem. Några av dem känner man direkt att man vill undervisa om. Sen så tycker jag det är flera kapitel som vi lärare har direkt ansvar, som handlar om språk, att vara aktsam tror jag, att vara aktsam om språket. Det handlar om att tro på sanningen. Det är flera av de här kapitlen, och att undersöka och uppmana till engagemang för att också kunna känna att man är en viktig del för att kunna göra skillnad.

- JENNY: Erik, du håller med, eller vilket var det viktigaste kapitlet tycker du?
- ERIK: Jo, men det är svårt att rangordna dem, därför att de har alla sina poänger. Ett ytterligare kapitel som jag tyckte väldigt mycket om var det här att försvara institutionerna, som vi ibland tenderar att glömma bort. Att de här institutionerna, och med det menar man då till exempel yttrandefriheten, religionsfriheten, föreningsfriheten, revisionen, medierna, forskningen, domstolarna, och så vidare, som vi tar för givna. Och som man ibland då, inte minst från populistiskt håll, kan göra sig lustig över. Men jag menar utan dem, då är demokratin också, och rättsstater naturligtvis, osäkrade. Så att vi måste vara rädda, samtidigt som vi ska kritisera deras beslut ibland och debattera och ifrågasätta dem. Inspektioner och så där, som är väldigt många nu i det svenska samhället, så måste vi ändå ha respekt för deras betydelse för rättskänslan och demokratiengagemanget. Vi ser i våra studier hur avgörande era samtal med eleverna är för elevernas politiska utveckling, när vi följer dem då från 13 år upp till 30 år. Så vad en lärare har sagt eller gjort eller föreslagit, "det där finns det en hemsida om. Det där kan du gå vidare med", eller "det finns föreningar som jobbar med de här frågorna." Just det är så oerhört viktigt och avgörande för ungdomarnas politiska medvetenhet och engagemang.
- JENNY: Den här boken är ju väldigt amerikansk. Det finns delar, kapitel i den, som är ännu mer än andra. Men skulle ni säga att den ändå är aktuell i Sverige i dag?
- SARA: Jag tycker att det finns ... Alltså mycket av det, i vårt samhälle i Sverige i dag tit... vi tittar ju på USA och många europeiska länder. Och vi ... så att självklart. Och våra ungdomar i dag befinner sig över hela världen, men kanske just väldigt mycket över i det som händer i USA. Så man kan använda sig av den, och de känner igen det som står i boken. Man får ju bortse från vissa saker som är typiskt amerikanskt

och använda det som är typiskt liksom en västerländsk syn på demokrati.

JENNY: Vad tänker du, Erik?

ERIK: Ja, jag håller med för att det handlar ju om den amerikanska demokratin. Och vi är också en demokrati, och han ser på den europeiska demokratin och de europeiska demokratierna under 1900-talet, så att han är inte mer trångsynt än så. Sen så kan ... klart man kan tycka att den inte tar upp väsentliga orsaker till att Trump blir president, eller att populismen växer i Europa, men det får vi ta andra böcker om. Så att på det sättet så kanske han i mina ögon överbetonar individerna, alltså de här mer eller mindre ondskefulla individerna, och kanske spelar ner i någon mån våra handlingsmöjligheter, även om han inte helt gör det. Men där kan det möjligtvis finnas någon... och själva ursprunget är ... upphovet till boken är amerikansk. Det är i en upprördhet över presidentvalet som han skriver i ett slags furiöst mod.

SARA: Ja, det är det jag tänker är viktigt om man använder den här boken, både med elever eller om man läser den tillsammans med kollegor. Det är att förstå i vilken kontext den har framkommit, och han är historiker. Och jag själv som undervisar i historia, är historiker, tycker att han är en fantastisk historiker. Och man må [?? 0:10:38] kanske tänka på att det är de glasögonen han har också, när han tittar på demokratin genom tiderna och jämför med vad som hände vid valet och vad som händer nu.

JENNY: Men skolan är fylld av stoff och tiden är begränsad. Varför tycker du då att man ska läsa just den här boken som lärare?

SARA: Just nu så tänker jag att den här är viktig. Och det kommer skrivas mer kring det här som vi kommer använda, och man kommer kunna återvända. Men jag tycker att den är bra därför att jag... någonstans så

Podden "Om Tyranni". Speltid 40 minuter, sida 6

sätter den fingret rakt på. Hotet till vår uppbyggda demokrati i Sverige, och att vi inte kan ta saker för givet.

JENNY: Det här med att du ... din första impuls när du hade läst den var att tipsa andra om att läsa den.

SARA: Mm.

JENNY: Kan det vara en anledning också att det finns någonting i den som man vill dela med andra, eller hur tänker du där?

SARA: Men den ger upphov till ett viktigt samtal. Ett viktigt samtal som man måste ha oavsett om man är ung, barn, vuxen, så behöver vi ha samtal kring att en demokrati kan man inte ta för given. Det vill jag lära mina elever. De måste förstå att demokratin är någonting man måste kämpa för varje dag. Det låter jobbigt, men det är precis vad demokrati är. Man kan inte tro att den finns naturligt. Och jag kan tänka mig att har man vuxit upp i Sverige så kan man tänka att, ”nämen demokrati, det är någonting, det bara finns”. Men alla vi måste se till att den fortsätter finnas.

JENNY: Min känsla för boken är kanske lite grann att den skulle kunna vara bra som högläsning för andra vuxna, vad säger ni om det?

ERIK: Jag tycker att den är bra som ett sätt att bjuda in till ett samtal. Därför att den väcker frågor och ger anledning till följdfrågor och diskussioner där man kan ställa hans, Snyders, erfarenhet och perspektiv mot ens egna perspektiv. Och så, bara det ... därigenom så höjer man medvetenheten om ansvaret för att hålla demokratins låga levande. När kan man sätta den i händerna på elever? Hur gammal tror du man måste vara?

SARA: Ja, just nu läser jag 1900-talets historia, och jag har lagt otroligt mycket fokus på Hitlers maktövertagande i 30-talets ... ja, 20-, 30-talets

Tyskland. Och det är otroligt spännande, och då skulle vi i fortsättningen också kunna läsa delar ur den här boken.

JENNY: Men Sara, då tänker jag så här, apropå det, skulle den här boken kunna hjälpa lärare att hantera svåra frågor i klassrummet? Och med det menar jag de här antidemokratiska uttrycken som ibland eleverna kommer med.

SARA: Jag tror absolut att den kan vara bra, just om man är en grupp lärare som läser den tillsammans och diskuterar den, och kanske också lyfter vilka frågor som kan komma upp i klassrummet. Jag har jobbat i snart 25 år och har fått... Det har kommit upp både det ena och det andra i klassrummet, där man får andas djupa, djupa andetag för att kunna ta sig an det. Så att jag tror att den här boken kan på något sätt stötta i ett samtal kring svåra frågor, sen är det mycket annat som behöver läsas och stöttas kring. Den här boken är en del till att kunna närma sig, "hur gör jag om en elev påstår någonting?", för då har man haft samtalet med kolleger innan.

ERIK: En fördel med den här boken är att den lägger historiska fakta på bordet som man då måste förhålla sig till i ett samtal. Den är fakta... faktabaserad och det är inte fake news som läggs till grund för samtalet. Och därigenom så har man ändå lagt en ram som alla måste ändå acceptera eller förhålla sig till i varje fall. Sen är det väl alltid så att vi har svårt för inkluderande samtal, och särskilt i skolmiljö där vi inte har valt de vi samtalar med, utan där ni har blivit tilldelade dem. Och det öppnar upp för både så viktiga samtal och så svåra samtal som det är, va. Men poängen här tycker jag är, med Snyders bok, att den blir svår att ta sig förbi därför att det är 1900-talets gemensamma erfarenheter, och det blir en väldig bevisbörda på den som inte vill göra det.

JENNY: Men Sara, som lärare kan man ju när som helst hamna i ett läge där en elev gör ett provokativt påstående eller ställer en kontroversiell fråga. Hur tänker du att man kan förbereda sig för det?

SARA: Först och främst så måste man förstå att de här frågorna existerar, och att man ... eller förstår, det gör man, men acceptera att dem gör det och att de måste få ta den platsen. Jag tror att det farligaste är att inte lyssna, att snabbt hasta vidare. Eller någonting som jag också tror tyvärr förekommer, det är att man som en auktoritet i klassrummet talar om att eleven ska vara tyst eller att den säger och gör fel, för då finns det en risk att man bara förstärker de här åsikterna. Men det är också så att det är inte alltid rätt tillfälle, men då måste man återkomma. Och jag tänker att man som lärare ibland också blir så otroligt provocerad, så att man måste kanske stanna upp och andas för att sen kunna bemöta. Det får inte vara kränkande uttalanden i klassrummet, så det behövs övning och mod, men vi kan inte undvika och det är någonting som alla lärare, oavsett vilket ämne... det kan inte ... det tillhör inte bara de samhällsvetenskapliga ämnena, utan det kan komma upp i praktiskt estetiska ämnen, eller ja, var som helst i skolan, i matsalen. Och ja, alla som jobbar inom skolan måste vara beredda att kunna ta de här samtalen. Och jag tror att alla kan göra det bra om vi tillsammans utgår och har en diskussion från en bok som Snyders.

JENNY: Men Snyder skriver om vikten av aktivism och motstånd och solidaritet och av att engagera sig. Inte bara i sociala medier, som vi har blivit rätt vana vid, utan i den tredimensionella världen som han skriver. Vad tänker ni om det?

ERIK: Det tänker jag är en försummad aspekt i vår diskussion. Och jag har noterat det mer och mer att vi på något sätt tar våra demokratiska institutioner och våra demokratiska ledare, våra folkvalda, för givna. Så att vi tänker oss, "ja, men det finns ett speciellt folkslag eller vissa

människor som går in och axlar det där, så att jag behöver inte ge mig in i det."

SARA: "Jag behöver bara kommentera i sociala medier".

ERIK: Precis. Och vi tycker att det är en väldigt bekväm väg att manifesteras eller artikulera vår åsikt, kostar oss inte särskilt mycket, oftast. Men den insikt som vi har nu är att demokratin är mycket skörare än vad vi har trott när vi såg på 1900-talets ideliga framgångar och tillväxt av demokrati. Men nu vet vi att för första gången på tolv år så sjunker demokratinivån i världen. Demokratierna holkas ur på ett sätt som vi aldrig har sett tidigare faktiskt, och jag tror att det i sig då bär fröer till en vilja att ta ansvar och en insikt om att det räcker inte med att vi har ett antal människor som blir heltidspolitiker eller som får de olika kommunalråds- och riksdagstabetterna. Utan vi måste också ställa oss frågan, "vad kan jag göra för att gå in i de där institutionerna där folket representeras och där viktiga beslut fattas?" Och jag tycker och är kritisk mot det så kallade civilsamhället och folkrörelserna som nu för tiden har tappat bort den uppgiften, att fostra en ny generation folkvalda. Så att partierna har ju väldiga problem att rekrytera medlemmar. Och det måste diskuteras mer, att de får sämre förutsättningar att representera folket. Så att de behöver hjälp, och det är mitt ansvar och det är folkrörelserna och civilsamhällets ansvar att försöka att hitta de där politiska begåvningarna, politiska potentiella ledarna. Så jag tycker det där avsnittet är väldigt, väldigt bra.

JENNY: Men jag tänker, Sara, apropå det här med vikten av aktivism och motstånd och solidaritet och engagemang, där vi är överens om att lärarna spelar en oerhört central roll i mötet med unga människor. Känner lärarna ... nu får du tala lite för alla lärare ... känner lärare det här, hur viktiga de är?

SARA: Jag hoppas det. Jag tror att jag blev lärare just därför att jag alltid tänkt att lärare har varit med och förändrat världen, och då tänker jag just att genomdrivit demokratier eller demokratiska rörelser, stått på barrikader. Och jag bär det med mig. Alltså jag känner mig lite som en hjälte varje dag och jag blir glad när jag öppnar dörren och möter dem jag arbetar med, och det är unga människor. Jag kan inte tänka mig något finare.

JENNY: Vad säger du, Erik? Känner lärarna tillräckligt mycket att de är viktiga och centrala i det här?

ERIK: Nej, men det här vittnesbördet är starkt. Sara får det att låta som det är en tjänsteförmån att vara lärare som får den här feedbacken, så det är helt fantastiskt. Det jag lite grann kan vara besviken på oss vuxna, det gäller inte bara lärarna och mig som högskole-, universitetslärare också, det är att vi inte är så beredda att ta de där svåra diskussionerna som vi talade om förut. Utan att vi stämplar gärna ut folk och säger att, "ja, men är du inte demokrat?" Och så kastar vi det i ansiktet på dem, och då ... i stället för att försöka lyssna fram. Och där ger Snyder ingen hjälp egentligen på frågan varför. Varför växer populismen? Vad är det för samhällskrafter, vad är det för politiska beslut, vad är det för idéer, som har krattat manegen för att populistiska ledare kan bli folkvalda i dag? Så att vi behöver gå in i de samtalen, men ibland är jag rädd för att vi vuxna generellt sett inte är så skolade, så tränade som ni lärare är.

SARA: Nej, men det är därför som jag kanske står här, för att jag är en av de lärarna som anser att det här ... att jag brinner så starkt för att samtalet ska hållas i gång. Och därför så vill man peppa andra lärare att tillsammans ha de här diskussionerna, så att det inte blir så att det kanske uppkommer någon fråga som är kränkande i klassrummet, eller de här svåra frågorna, och så backar man. Och så går man och frågar just läraren i historia eller samhällskunskap, "kan du ta tag i det här?" Vilket jag anser att, "ja, det kan jag". Men det är där och då man måste

ta tag i det, och då krävs det mod. Och jag menar det är bättre att ta tag i det och återkomma kanske senare och det blev lite fel, eller att man kan prata ut om det, än att låta bli. Man ska inte vara så rädd för det. Det är bättre att skapa relation och kontakt med unga i dag, de behöver bli lyssnade på. Jag tror att lärare är rädda för att ha för starka åsikter eller att vi ska vara helt objektiva, vilket man inte kan vara som lärare. Men man måste lära eleverna att vara kritiska till det jag säger också. Samtidigt som det som är ett problem i skolan i dag, det är att elever hellre är för kritiska till allting. Att det finns någonting som är liksom källtillit, och det som Snyder pratar om, fakta. Som du lyfte också, Erik, att det här är fakta. Så när man får svåra frågor så kan man lyssna in, det betyder inte att man ska gå ... Eller om det är kritik som kanske ibland är direkt kränkande och det kan kränka någon annan inne i klassrummet. Då måste jag skydda den andra, det är min uppgift. Men däremot så kan man respektfullt lyssna och sen ta reda på, "hur tänker du nu?" Att bemöta. För att om vi inte har samtalet, om man tystar eller om man trycker till, så är det farligt.

JENNY: Och då skulle man kunna summera det här med vikten av samtal mellan vuxna, och både då i kollegiet i skolan för att kunna ta ... möta eleverna i samtal, men också bland vuxna generellt i samhället. Att vi behöver prata med varandra om tankar och åsikter, och att man kan utgå från den här boken i det.

SARA: Ja, och Snyder skriver det. Han skriver om samtalet, om att tilltala någon och titta någon i ögonen. Det är viktigt. Att inte vända bort blicken, att hålla samtalet i gång. Oavsett om det är med en granne eller någon som handlar bananer bredvid dig på ICA, eller...

ERIK: Precis. Och de samtalen blir andra samtal än de som sker ansiktslöst och utan ögonkontakt, som man slänger ur sig i till synes anonyma sammanhang. Det är min erfarenhet också, att debatterna är så djävulskt

hätska på sociala medier. Men samlar man debattörerna kring ett bord där de tvingas just se varandra i ögonen, som du uttrycker det också, så blir det ett annat samtal.

SARA: Men samtalet kring ett bord blir ... för det är någonting som ungdomar i skolan, de lever ju sitt liv via sociala medier och det fi... alltså som lärare får man gå in och reda i kränkningar som sker som är horribla, vilket inte sker om vi sitter och samtalar kring ett bord. Och där handlar det också om ett språk, att utveckla ett språk som du inte gör i det tvådimensionella. Det är så lätt att skriva kortfattat och det är så lätt att missuppfatta, vilket i ett pågående samtal inte... missuppfattningarna blir inte lika stora, tror jag.

ERIK: Och svagheten med många utav vuxenvärldens samlingsplatser och möten och samtal är att de sker mellan likatänkande och likasinnade. Den svåra utmaningen ligger i, som ni dagligdags erfar, att möta olikheter och mångfalden. Det är där toleransen verkligen utvecklas. Jag kan odla min tolerans bland mina vänner. Det kostar mig ingenting. Och det kräver ingen intellektuell ansträngning att göra det heller. Men att däremot konfronteras med andra erfarenheter, det är mycket svårare.

JENNY: Sara och Erik, fake news är ett etablerat begrepp i dag. På vilket sätt pratar boken om det?

SARA: Erik, visst talar boken eller Snyder i boken om att tro på sanningen?

ERIK: Mm.

SARA: Och det är någonting som jag upplever börjar nästan bli ett problem i skolan, att förut så var det här med källkritik någonting som man tryckte på, att det är viktigt att man ska vara kritisk. Och det är så klart att det är, men nu börjar jag tänka att källtillit är viktigt och att det faktiskt finns sanna fakta som vi måste tro på.

JENNY: Vad säger du?

ERIK: Men en blind källtillit är ju också farlig, alltså ingen tillit utan kritik. Det måste vara en seende tillit som ändå tar in, vad är det för underlag för den här källan? Vad har de för intressen? Vad har de haft för historia när det gäller pålitlighet och så?

SARA: Det tänker jag att mina elever, de är väldigt duktiga på källkritik och tittar ... och speciellt när man använder nätet och ... Jag talar i varje fall för de elever som jag har just nu, att jag upplever det. Däremot så blir det till slut svårt för dem att hitta någonting man kan tro på, och då kommer det in lite grann det här med att allting är konspiration. Och det är då jag tycker att det är viktigt att lyfta att kunna vara ... tro på sanningen, tro på fakta, att det finns vissa fakta. Som att man kan inte ... historierevisionism, att man kan inte förneka att saker har hänt, och så vidare.

ERIK: Nej, och det tycker jag... Förlåt.

SARA: Nej, men och det tänker jag att det måste man också prata om i klassrummet.

ERIK: Mm.

JENNY: Hur tycker ni att en lärare kan ha hjälp av det här kapitlet då i sin undervisning, tro på sanningen?

SARA: Söka sanningen, säger han också. Och det är någonting... Och när man söker efter sanningen, då måste man både tro och ställa sig kritisk.

ERIK: Och det kan man göra i såna lägen där det verkligen finns fakta och där det finns en sanning att nå. Men vissa utav våra frågor i dag är inte så enkla att få fram ett sant svar på.

SARA: Nej.

ERIK: Så att det måste ändå... Det var det jag menade när jag sa att en tillit utan kritik kan också vara farlig. Ni lägger en grund för bildning och den grunden för bildning gör det lättare att sovra och bedöma rimlighet, hållbarhet, motsägelser, intressen, och så. Det är det som gör att ni höjer bildningsnivån i samhället, genom att ni ger unga människor den grunden som gör dem mindre sårbara för lockrop, enkla trix, och så. Och där det också ingår att vara kritiska till även det som påstås vara aktuellt och rapport, naturligtvis.

SARA: Ja, och då kommer vi in på det här med språket igen. Att de behöver språket för att kunna ta del av att hitta information och kanske mer svårtillgänglig information. Och kan man läsa en forskningsrapport när man går i grundskolan? Ja, med hjälp kan man faktiskt det.

JENNY: Det är roligt att du tar upp det. Precis nu så stod jag och tänkte på att ett av mina favoritkapitel i den här boken, som den språklärare jag är, det heter *Var aktsam om språket*. Jag tänkte ta mig friheten att läsa en liten, liten bit, och så ska vi prata vidare. "Undvik att använda ord och fraser som ligger i var mans mun. Fundera ut ett eget sätt att uttrycka dig, om så bara för att ge ditt personliga uttryck för vad du tror att andra tänker. Gör ett allvarligt försök att hålla dig borta från internet. Läs böcker". Hur kan vi stötta demokratin genom att prata om språket med eleverna säger ni?

SARA: Kan jag börja där, Erik?

ERIK: Absolut.

SARA: Jag blir glad att du valde just det citatet, för det är en av mina favoritdelar också. Språket är otroligt viktigt. Jag har jobbat i en skola där många, eller där faktiskt nästan 100 % av eleverna talade inte svenska i hemmet, utan det var ett språk som de fick på förskola, i skola. Men nu jobbar jag i en skola där de flesta av eleverna har

svenska som modersmål, men jag inser att vi måste jobba med språket. De behöver ett djupt språk. Och det står också i Snyder, att för att kunna tänka mer avancerade tankar behöver man ett avancerat språk. Så jag jobbar språkutvecklande i mina ämnen, det är en självklarhet även med de eleverna som har talat svenska sen födelsen. Eller de har inte talat när de föddes, men hört svenska. Och jag tror just det, att kunna tänka avancerat, att kunna tänka mer avancerade tankar kräver ett djupspråk. Och utan djupspråket så är vi illa ute. Det kan bli farligt.

ERIK: I det här, Snyder, så ligger också en uppmaning till att rannsaka mitt eget språkbruk, att jag skärskådar det och prövar om det verkligen räcker med de här enkla catch word:en. *Demokrati*, till exempel. Hur många kan ge mening åt det? Hur många kan byta ut det, förbjuda det i samtalet, men ändå ta hem demokratins poänger? Så det tvingar fram en mer avancerad, en mer reflekterad... ett mer reflekterat ordval, som jag tror också ofta kräver det här muntliga samtalet av den typ som du och jag för nu.

JENNY: Jag säger då, läs böcker, om igen.

SARA: Jag vill också lyfta litteraturen, och det gör också Snyder. Om vi går tillbaka till boken, vilket vi kan tydligen göra hela tiden, så ger ju han litteraturtips till och med. Och jag tänker också att när mina elever frågar mig, "hur gör jag för att bli bättre i SO?" Då säger jag alltid, "läs skönlitteratur". För då öppnar sig världar och det breddar språket, och det också öppnar för samtal. Så böcker, läsa.

JENNY: Men Snyder har en idé om att språket i den skrivna texten, alltså litteraturen, böckerna, har en annan ... annat mått av djup på grund av tiden det tar att publicera och skriva en sådan text. Tror ni att det ligger någonting i det också?

- ERIK: Absolut, och det gäller alla. Att den här snabbheten kan vara bedräglig och lura oss, fresta oss att kasta ut påståenden och åsikter och tillmälen som är väldigt ytligt grundade. Det är bra att det får ta tid, för det ger möjlighet för eftertänksamhet, och det är en bristvara i den här världen. Och för de här samtalen, det är så svåra samtal, de behöver tid. Olika situationer, olika konjunkturer, olika iderörelsers framväxter och så. Därför att vi har något att stå på, som är mer beständigt än de här dagsländorna som vi frestas återöppna utan den här bildningsnivån.
- SARA: Ja, och då kan jag ibland tänka att alla unga människor kommer inte från en miljö där det finns litteratur, eller att man inte får den uppmuntran hemma. Därför så är det viktigt att man också i skolan erbjuder elever att ta den vägen, att vi läser tillsammans, eller att det måste komma från skolan också. För vi kan inte... när jag då säger så här hur ... att eleverna, "hur ska jag bli bättre i dina ämnen, Sara?" "Läs böcker". Ja, men då måste jag också kanske erbjuda dem att göra det tillsammans med mig och reflektera kring. För för alla är det inte naturligt att få det hemifrån.
- JENNY: Kapitel 20, det sista kapitlet i *Om tyranni*, det heter *Var så modig du kan*. Vad menar Snyder med det, tänker ni?
- ERIK: Att till exempel inte vara rädd att skapa dålig stämning om det är det som krävs och det är det som är priset för att höja sin röst. När alla andra sitter och jamsar med om invandringens problematik i en viss riktning, och det kan vara både för och emot invandring, så är det vår uppgift att ändå nyansera och ifrågasätta och ställa andra mer kritiska påståenden och ge plats för dem i samtalet. Att man vågar träda upp för sina tvivel eller för sina åsikter när det är så oerhört lätt och gynnar populariteten att bara hålla med och knyta näven i fickan möjligtvis. Så modet är viktigt, och det visar han genom underbara exempel i 1900-talets historia på att enskilda människor som kliver fram, som Rosa

Park [Rosa Parks? 0:36:08] till exempel. Det är dem som gör skillnad. Och vi ser i vår tid också hur enskilda initiativ, typ Greta Thunberg, för att låna den, sönderrefererade kanske, personen. Det får såna effekter, mycket större än vad en enskild människa egentligen kan åstadkomma.

JENNY: Vad tänker du, Sara?

SARA: Jag tänker att "var så modig du kan" är väl den finaste uppmaningen till en ung människa, att ha... men också skapa en miljö där unga vågar vara modiga. Och då måste de hjälpa varandra. För så är det inne i mitt klassrum, att för att någon ska ha mod att våga behöver de kunna känna sig trygga i att det är okej att våga eller okej att sticka ut. Så det är ett gemensamt ansvar. Att enskilt kan man inte bara vara modig, utan det handlar om att också fostra barnen till att det är okej att andra också sticker ut ibland, tänker jag. Att den miljön ... Jag vet inte om jag är tydlig här. Men massor med människor som bara sticker ut, det är en sak, men också att låta andra göra det.

JENNY: Att inte sträva efter konsensus kanske.

SARA: Mm. För det kommer i flera av kapitlen, det här med att skilja sig från mängden, att på något sätt säga nej om man tycker ett nej. Det är mod. Det är det stora i det lilla. Att försvara en kamrat eller att gå ut på gatorna och demonstrera, att engagera sig i något större, men också i det lilla.

ERIK: Och den uppmaningen rimmar väldigt mycket med de andra uppmaningarna, att tro på sanningen, ta ansvar för hur världen ser ut. Det gör man också på mikronivån.

SARA: Ja, den sammanfattar i stort sett nästan alla kapitel, "var så modig du kan". För man behöver mod för att titta på de andra uppmaningarna, de 19 andra ... så behöver man ha mod.

Podden "Om Tyranni". Speltid 40 minuter, sida 18

JENNY: *Om tyranni* är ganska lättläst och bara knappt 100 sidor. Vem ... förutom lärarna, för de har vi redan konstaterat att vi vill tipsa om boken. Vem annars borde läsa den här boken tycker ni?

SARA: Alla.

JENNY: Håller du med?

ERIK: Ja det är klart jag gör, i ett önsketänkande, absolut. Men jag tycker, inspirerad av att höra Saras erfarenheter, att alla som jobbar med ungdomar, föräldrar, ungdomsledare, i idrotten, i kyrkan, i musik och kultur, och var det är någonstans, behöver de här argumenten ... skulle må väl, inbillar jag mig, av de här argumenten, för att våga vara vuxna och våga just ta ansvar för hur världen ser ut.

[bakgrundsmusik spelas]

JENNY: Tack för att ni kom hit, Sara Törneman, lärare i SO-ämnena på Katarina Norra skola, och Erik Amnå, statsvetare med fokus på demokrati. Mer stöd för er som vill prata om svåra frågor hittar ni på hemsidan Levandehistoria.se. Där finns bland annat en podd där jag pratar med Malin Mattsson Flennegård om förutsättningar och metoder för att hantera antidemokratiska uttryck i klassrummet. Det här ett program producerat av The Purpose Studio för Forum för levande historia. Jag heter Jenny Reichwald. Tack för att ni har lyssnat.